

توافق جامع هسته‌ای در مسیر اجرا؛ روندها، چالش‌ها و چشم‌انداز

مهدی شاپوری*

اشاره:

توافق جامع هسته‌ای بعد از طی نمودن روند پذیرش در ایران و آمریکا، وارد مرحله اجرایی شده است. در مرحله اجرا، طبق توافق، ابتدا ایران باید برخی اقدامات پیش‌بینی شده، از جمله کاهش تعداد سانتریفیوژها، کاهش میزان اورانیوم ۳/۶۷، تقلیل حجم آب‌سنگین ذخیره شده و انجام برخی تغییرات در راکتور اراک را انجام دهد. سپس با تأیید این اقدامات از سوی آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، تعهدات طرف مقابل یعنی ۵+۱ نیز به اجرا گذاشته خواهد شد که مهم‌ترین آن، لغو و توقف تحریم‌هاست. در این نوشتار به روند اجرای تعهدات برجام در یک ماه گذشته، چالش‌های ایجاد شده و همچنین چشم‌انداز پیش‌رو پرداخته می‌شود.

مقدمه

در توافق جامع، پنج تاریخ مهم وجود دارد: روز نهایی کردن توافق^۱، روز پذیرش توافق^۲، روز اجرای توافق^۳، روز انتقال^۴ و روز خاتمه قطعنامه شورای امنیت^۵. طرفین توافق جامع هسته‌ای تا کنون دو تاریخ از این پنج مورد، یعنی روز نهایی کردن و روز پذیرش را پشت سر گذاشته‌اند و وارد مرحله اجرایی نمودن توافق شده‌اند. در این مرحله، ابتدا ایران می‌بایست تغییرات پیش‌بینی شده در توافق را در راکتور آب‌سنگین اراک ایجاد کند؛ آب‌سنگین مازاد بر میزان مورد توافق را برای فروش در بازارهای بین‌المللی صادر نماید؛ تعداد سانتریفیوژهای خود را به ۵۰۶۰ عدد IR۱ فعال در نطنز و ۱۰۴۴ عدد IR۱ غیرفعال^۶ در فردو کاهش دهد؛ ظرفیت

ذخایر غنی‌سازی ۳/۶۷ درصد را به ۳۰۰ کیلوگرم تقلیل دهد و ترتیبات پروتکل الحاقی و نسخه اصلاح‌شده کد ۳/۱ را به اجرا بگذارد. پس از انجام این اقدامات توسط ایران و تأیید آنها از سوی آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، طرف مقابل یعنی ۵+۱ نیز تعهدات خود، که مهم‌ترین آنها برداشتن، توقف یا لغو تحریم‌هاست، را به اجرا خواهد گذاشت.

قبل از ارائه گزارش آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در مورد «موضوعات حال و گذشته» یا «ابعاد احتمالی نظامی» برنامه هسته‌ای ایران، جمهوری اسلامی فرآیند اجرای برخی از اقدامات پیش‌بینی شده در برجام را شروع کرد. جمع‌آوری سانتریفیوژهای غیرفعال از جمله مهم‌ترین این اقدامات محسوب می‌شود. با وجود این، بنا بر نامه رهبر معظم انقلاب به رئیس‌جمهور درباره الزامات اجرای برجام، که در آن آمده است نوسازی راکتور اراک و معامله اورانیوم غنی شده «تنها هنگامی آغاز خواهد شد که آژانس، پایان پرونده موضوعات حال و گذشته یا پی‌ام‌دی را اعلام نماید»، تهران محتاطانه گام برداشت و از تسریع فرآیند اجرای تعهدات خویش اجتناب نمود. بعد از ارائه گزارش آژانس درباره «موضوعات حال و گذشته» یا «ابعاد احتمالی نظامی» و متعاقب آن، تصویب قطعنامه‌ای در شورای حکام برای بستن پرونده این موضوع، این احتیاط کنار

1. Finalisation Day
2. Adoption Day
3. Implementation Day
4. Transition Day
5. Termination Day

۶. البته از این تعداد، دو آبشار به تولید ایزوتوپ‌های پایدار اختصاص خواهد یافت.

گذاشته شد و روند اجرای تعهدات کشورمان شتاب گرفت. در این گزارش، ضمن پرداختن به اقداماتی که تا کنون در راستای اجرای توافق جامع صورت گرفته، چالش‌های ایجاد شده در این مسیر و همچنین چشم‌انداز اجرای کامل تعهدات این توافق مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

روندها

طبق تعهدات توافق جامع، نوسازی راکتور اراک و ایجاد تغییر و تحولاتی در هسته مرکزی آن، به‌منظور کاهش ظرفیت پلوتونیوم، از طریق کارگروهی متشکل از ایران و ۵+۱ صورت خواهد گرفت. در راستای عملی ساختن این کار، از مهرماه ملاقات‌ها میان مقامات ایران و گروه ۵+۱ آغاز شد. در جریان نخستین نشست کمیسیون مشترک ایران و ۵+۱ در وین، در اواخر مهر، طرفین در این مورد به بحث و گفتگو پرداختند. در پایان، آقای عراقچی به‌عنوان رئیس هیئت ایرانی حاضر در این نشست، عنوان کرد: «پیش‌نویس سندی درباره راکتور اراک در حال نهایی شدن است که پس از امضای وزیران ایران و گروه ۵+۱، کار درباره اراک آغاز می‌شود». در اواخر آبان، این سند، نهایی شد و به امضای طرفین رسید. علی‌اکبر صالحی، رئیس سازمان انرژی اتمی ایران، ۲۸ آبان ۱۳۹۴ به‌خبرگزاری صدا و سیما گفت: «این سند رسمی ۸ امضا شامل کشورهای ۵+۱، نماینده اتحادیه اروپا و وزیر امور خارجه کشورمان را دارد، که امروز امضای ۸ عضو تکمیل و نهایی شد». عباس عراقچی، معاون وزیر امور خارجه نیز، روز ۲۴ آذر در گفتگویی تلویزیونی درباره اجرای توافقات سند مذکور اعلام کرد: «ظرف چند روز آینده عملیات آن آغاز می‌شود و بین دو تا سه هفته طول خواهد کشید».

با وجود این، ایران شروع کار در این مورد را به بعد از ارائه گزارش آژانس در مورد «موضوعات حال و گذشته» یا «ابعاد احتمالی نظامی»، موکول کرد. آقای صالحی در توضیحات خود به خبرگزاری صدا و سیما در ۲۸ آبان، به همین مسئله اشاره نمود و گفت: «این سند، رسمی است اما ما منتظریم آژانس بین‌المللی انرژی اتمی ۱۵ دسامبر گزارش نهایی خود را درباره فعالیت‌های هسته‌ای گذشته کشورمان ارائه کند و این پرونده بسته شود تا دیگر اقدامات لازم را در خصوص انجام تعهدات آغاز کنیم». پس از ارائه گزارش آژانس در مورد موضوعات حال و گذشته و تصویب قطعنامه‌ای از سوی شورای حکام برای بستن پرونده بی‌ام‌دی، روند اجرای

تغییرات عملی در راکتور اراک آغاز شد. آقای تخت‌روانچی، معاون وزیر امور خارجه، روز ۲۱ دی‌ماه در این مورد گفت: «تمام آنچه قرار بود در اراک انجام شود، در حال اجراست». در این رابطه خبرهایی در مورد خارج نمودن قلب راکتور اراک منتشر شد، اما آقای زارعان، معاون سازمان انرژی اتمی، چنین چیزی را تکذیب نمود و گفت: «در مورد اقدامات ایران بر روی کالندریای اراک باید ابتدا قرارداد بازطراحی راکتور میان ایران و چین نهایی و امضا شود و بعد از آن کالندریا خارج شده و بتن‌ریزی صورت می‌گیرد». با وجود این، کمالوندی، سخنگوی سازمان انرژی اتمی، ۲۲ دی اعلام کرد: «طبق تعهد باید کالندری را خارج کنیم و در حفرة‌های آن سیمان بریزیم تا غیرقابل استفاده باشد، که این کار مراحل پایانی را طی می‌کند».

همان‌گونه که در بالا نیز عنوان شد، طبق توافق جامع هسته‌ای، تعداد سانتریفیوژهای ایران باید به ۵۰۶۰ مورد فعال در سایت نطنز و ۱۰۴۴ مورد غیرفعال در سایت فردو تقلیل یابد. کار جمع‌آوری سانتریفیوژهای مازاد بر این میزان، از آبان‌ماه آغاز شد. ابتدا جمع‌آوری سانتریفیوژهای غیرفعال، که تعداد آنها ۱۰ هزار عدد بود، صورت گرفت. در اواخر آبان، سخنگوی سازمان انرژی اتمی، اعلام کرد: «۱۰ هزار سانتریفیوژ غیرفعال در نطنز و فردو وجود دارد که تاکنون نیمی از آنها جمع شده و بقیه نیز تا دو هفته آینده جمع خواهد شد». گزارش فصلی آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در مورد اجرای موافقت‌نامه پادمان معاهده عدم اشاعه هسته‌ای (NPT) و مفاد مربوطه قطعنامه‌های شورای امنیت در جمهوری

در همین زمان، سرگئی نوویکف، سخنگوی آژانس اتمی روسیه نیز در مصاحبه با روزنامه نیویورک تایمز گفت: «همه آنچه در توافق شش کشور (گروه پنج به علاوه یک) به آن اشاره شده بود، از ایران خارج شده است». وزیر امور خارجه آمریکا هم اعلام کرد: «این یکی از مهم ترین گام‌هایی است که ایران در جهت اجرای تعهداتش طبق توافق جامع اتمی (برجام) برداشته است». طبق توافق جامع، ایران باید مازاد آب سنگین خود را صادر کند. در اجرای این تعهد به نظر می‌رسد هنوز اقدامی صورت نگرفته، اما خبرهایی وجود دارد که نشان می‌دهد در این مورد نیز فعالیت‌هایی در حال انجام است و احتمالاً به‌زودی در این مورد نیز اقدام خواهد شد. مارک فیتزپاتریک، مدیر اجرایی موسسه بین‌المللی مطالعات استراتژیک، اخیراً در یادداشتی با عنوان «روز اجرای توافق هسته‌ای ایران نزدیک است»، گفته است: «وزارت انرژی آمریکا توافق کرده که ۶ تن آب سنگین را بخرد و فروش ۳۴ تن دیگر را به بخش خصوصی تسهیل نماید. ترتیبات قراردادی برای این فروش‌ها شاید مقداری زمان ببرد، اما ایران شاید در این فاصله، آب سنگین را به عمان منتقل کند».

در مورد پروتکل الحاقی و کد اصلاحی ۳/۱ نیز باید گفت که طبق طرح «اقدام متناسب و متقابل دولت در اجرای برجام» مصوب مجلس شورای اسلامی در ۲۱ مهرماه، قانون «الزام دولت به تعلیق اقدامات داوطلبانه» مصوب آذر ۱۳۸۴ لغو شد و به این ترتیب، مسیر قانونی برای اجرای تعهد ایران در برجام مبنی بر اجرای داوطلبانه پروتکل الحاقی و کد ۳/۱ هموار گشت. چند روز بعد از تصویب طرح «الزام متناسب و متقابل دولت در اجرای برجام»، آژانس بین‌المللی در بیانیه‌ای اعلام کرد: «جمهوری اسلامی ایران به مدیر کل آژانس بین‌المللی انرژی اتمی اطلاع داده که از روز اجرای برنامه جامع اقدام مشترک، به صورت مشروط پروتکل الحاقی را تا زمان تصویب آن توسط مجلس، اجرا و کد اصلاح شده ۳/۱ تمهیدات تکمیلی توافق پادمان را نیز به صورت کامل اجرا خواهد کرد».

در مجموع، به نظر می‌رسد ایران بخش عمده‌ای از تعهدات خویش را اجرا نموده است. سخنان سخنگوی سازمان انرژی اتمی، در گفتگو با یکی از روزنامه‌های داخلی در ۲۱ دی‌ماه، نیز این نکته را تأیید می‌کند. وی عنوان کرده: «ما تقریباً تمام کارهایی که بر عهده‌مان بر اساس برجام بود را تکمیل کرده‌ایم و کاری باقی نمانده است. البته منهای بحث اراک که بخش‌هایی از کار شروع شده و

اسلامی ایران، که در اواخر آبان منتشر شد، نیز جمع‌آوری ۴۵۰۰ سانتریفیوژ از سایت نطنز و فردو را تأیید می‌کند. آقای صالحی، رئیس سازمان انرژی اتمی، در اواخر آذر، ضمن تأیید جمع‌آوری سانتریفیوژهای غیرفعال، گفت: «سانتریفیوژهایی که کار نمی‌کرد به دستور دکتر روحانی جمع‌آوری شد و بعد از تصویب قطعنامه شورای حکام در ۲۴ آذر به جمع‌آوری سانتریفیوژهای فعال اقدام کردیم و فکر می‌کنم ظرف هفته آینده سانتریفیوژهای فعال جمع‌آوری شود».

کاهش ظرفیت اورانیوم غنی‌شده ۳/۶۷ درصد ایران به ۳۰۰ کیلوگرم، یکی دیگر از مفاد توافق جامع هسته‌ای است. تا قبل از ارائه گزارش آژانس در مورد «موضوعات حال و گذشته» یا «ابعاد احتمالی نظامی» برنامه هسته‌ای ایران، جمهوری اسلامی نه تنها این تعهد را اجرا نکرد، بلکه بر میزان اورانیوم غنی‌شده خود افزود. در گزارش فصلی آژانس، که در اواخر آبان انتشار یافت، گفته شد که میزان ذخایر اورانیوم کم‌غنای ایران نسبت به سه ماه قبل ۴۶۰/۲ کیلوگرم افزایش یافته و به ۸۳۰۵/۶ کیلوگرم رسیده است. بعد از ارائه گزارش آژانس در مورد «موضوعات حال و گذشته» یا «ابعاد احتمالی نظامی»، جمهوری اسلامی ایران در راستای انجام این تعهد خویش اقدام نمود. در اوایل دی‌ماه، ایران بخش عمده‌ای از اورانیوم خود را به روسیه فروخت و در مقابل آن، اورانیوم طبیعی دریافت کرد. آقای صالحی در روز ۸ دی اعلام کرد: «الان موضوع تبادل تمام شده، حدود ۱۱ تن اورانیوم غنی‌شده مازاد را عرضه و حدود ۲۰۰ تن اورانیوم طبیعی یا همان کیک زرد را دریافت کردیم».

بخش باقی‌مانده هم در فاصله اندک قابل اتمام است. کار باقی‌مانده در اراک هم مستلزم چند کار باقی‌مانده کوچک است و امیدواریم که این کارهای باقی‌مانده هم به سرعت انجام شود». با وجود این، باید منتظر اجرای برجام در اواخر دی یا حداکثر، اوایل بهمن ماه بود.

چالش‌ها

تا کنون مهمترین چالش در مسیر اجرایی شدن برجام، اقدامات و سنگ‌اندازی‌های مخالفان این توافق، هم در ایران، هم در آمریکا و هم از سوی رقبای و دشمنان منطقه‌ای ایران، بوده است. در ایران، برخی مخالف توافق جامع هستند و آن را با منافع و امنیت ملی کشور سازگار نمی‌دانند. عده دیگری نیز با این توافق برخورد سیاسی و جناحی کرده و دائماً سعی می‌کنند با ابزار برجام، رقیب خود را سرزنش نمایند. برای گروه دوم، مهم نیست که توافق جامع در راستای منافع ملی است یا خیر، بلکه مهم این است که بتوانند از درون متن توافق یا مسائل حاشیه‌ای مربوط به اجرای آن، بهانه‌ای برای حمله به رقیب پیدا کنند. البته در مقابل نیز عده‌ای توافق جامع را کاملاً سفید می‌بینند، که این نیز نگاه واقع‌بینانه‌ای قلمداد نمی‌شود. به هر حال، مخالفان سیاسی و جناحی توافق جامع در ایران، تلاش زیادی کرده‌اند تا در مسیر اجرای توافق مانع ایجاد نمایند یا حداقل، اجرای توافق را به تأخیر بیندازند.

بخشی از آنچه در جریان بررسی برجام در مجلس شورای اسلامی اتفاق افتاد، در این چارچوب قابل بحث است. بعد از تصویب طرح «اقدام متناسب و متقابل دولت در اجرای برجام» نیز همچنان مخالفت‌ها ادامه داشته و به هر مناسبتی، عده‌ای تلاش نموده‌اند در موفقیت‌های برجام برای جمهوری اسلامی بذر تردید بیفکنند و دیدگاه‌ها را نسبت به فایده‌ها و مزایای این توافق برای کشورمان در شرایط کنونی، تغییر دهند. تداوم کار کمیسیون برجام، نمونه بارزی در این راستا محسوب می‌شود. این در حالی است که برجام در مجلس و شورای عالی امنیت ملی تصویب شده و طبق نامه مقام معظم رهبری به رئیس‌جمهور در مورد اجرای برجام، هیئت پیگیر پیشرفت کار و تعهدات طرف مقابل نیز به احتمال بسیار زیاد از سوی شورای عالی امنیت ملی تشکیل شده است. از این رو در شرایطی که روز اجرای برجام نیز نزدیک به نظر می‌رسد، تداوم کار کمیسیون برجام مجلس و اعلام این نکته از سوی اعضای آن که گزارشی هزار صفحه‌ای در مورد برجام ارائه خواهد شد، نمی‌تواند موضوعیت

چندانی داشته باشد و ممکن است در افکار عمومی این کار صرفاً اسراف وقت و هزینه مجلس در راستای منافع جناحی و سیاسی عده خاصی قلمداد گردد. در واقع با توجه به اینکه برجام در مراکز و نهادهای فکری و اجرایی مرتبط، به‌طور اساسی از جنبه‌ها و زوایای گوناگون مورد بررسی قرار گرفته و در مجموع برای اهداف و منافع کشور مفید ارزیابی شده، ممکن است این شائبه ایجاد شود که برخی درصدد بهره‌برداری‌های سیاسی و جناحی از این توافق هستند.

نحوه واکنش به اقدامات دولت آمریکا و کنگره این کشور در رابطه با ایران، که عمدتاً به شکل حمله به مواضع دولت جمهوری اسلامی ایران صورت می‌گیرد، نیز بخش دیگری از اقدامات مخالفان در داخل است. در حالی که دولت جمهوری اسلامی ایران با دقت فراوان در حال پیشبرد فرآیند اجرای برجام بر اساس منافع و اهداف کشور است، عده‌ای به گونه‌ای رفتار می‌کنند که گویی دولت ایران مسئول اقدامات تندروهای آمریکایی است و دشمنی‌های آمریکایی‌ها با جمهوری اسلامی نیز محصور به همین سه سال اخیر است. به نظر می‌رسد چنین بحث‌هایی نه تنها به منافع و اهداف ملی کمک نمی‌کند، بلکه ممکن است از جنبه‌های مختلف، زیان‌هایی را متوجه کشور و نظام، هم در داخل و هم در خارج، نماید.

تندروهای آمریکایی که عمدتاً از سوی لابی‌های صهیونیستی حمایت و تحریک می‌شوند نیز بعد از عدم موفقیت در ضربه زدن به برجام، در گام دوم یعنی در مرحله پذیرش این توافق، به تلاش‌های خود برای ایجاد مانع در مسیر اجرای آن روی

نشده‌اند، مشخص است که هدف از این قانون اساساً سیاسی بوده و به‌نوعی ادامه اقدامات تندروهای آمریکایی علیه برجام و منافع ایران در این توافق محسوب می‌شود.

در واقع هدف آنها این است که تعامل با ایران و امکان استفاده ایران از مزیت‌های توافق جامع را دشوار نمایند. به هر حال رئیس‌جمهور آمریکا نیز با امضای کلیت لایحه بودجه، عملاً این قانون را پذیرفته است. سفرای ۲۹ کشور اروپایی در آمریکا، که کشورهایشان در این مسئله ذینفع هستند، شدت نسبت به این قانون اعتراض کرده و در نامه‌ای سرگشاده به مقامات آمریکایی نوشتند که چنین اقدامی علیه «بیش از ۱۳ میلیون شهروند اروپایی که سالانه به ایالات متحده سفر می‌کنند، غیرسازنده خواهد بود و می‌تواند به اقدامات قانونی تلافی‌جویانه منجر شود. در ضمن هیچ کمکی به افزایش امنیت نکرده و به اقتصاد در هر دو سوی آتلانتیک لطمه خواهد زد».

مقامات ایرانی نیز به این قانون واکنش نشان داده و آن را نقض بخشی از برجام که عنوان می‌کند پس از توافق نباید بر مناسبات اقتصادی ایران با جهان محدودیت جدیدی وضع شود، دانستند. به‌دنبال اعتراضاتی که صورت گرفت و احتمالاً به‌منظور جلوگیری از آسیب دیدن برجام، وزیر امور خارجه آمریکا در نامه‌ای به وزیر امور خارجه کشورمان، نوشت: «اطمینان داریم که تغییرات جدید برای کسب روادید که در کنگره تصویب شده، به هیچ وجه مانع اجرای تعهدات ما طبق برجام نمی‌شود. ما این تغییرات را به گونه‌ای اجرا می‌کنیم که هیچ مانعی برای منافع اقتصادی مشروع ایران ایجاد نکند». پس از آن، آقای ظریف نیز اعلام کرد: «اگر عین قانون کنگره بخواهد رفتار شود حتماً نقض برجام است، اما اگر دولت از امکانات خود استفاده کند، همان‌طور که وزیر خارجه آمریکا اعلام کرده است، این مسئله مانع از اجرای برجام نخواهد شد. باید ببینیم این قانون چگونه اجرا می‌شود و آن وقت می‌توانیم تصمیم بگیریم که نقض صورت گرفته است یا نه». این در حالی است که باید در مقابل عبارت «منافع اقتصادی مشروع ایران» که جان کری به کار برده، هوشیار بود؛ چون مشخص نیست منظور وی از مشروع و نامشروع چیست و این، ممکن است در آینده مشکلاتی ایجاد نماید. البته قطعاً وزارت خارجه این موضوع را با حساسیت پیگیری خواهد کرد.

تلاش‌های تندروهای آمریکایی برای ضربه‌زدن به روند اجرای

آوردند. این تلاش‌ها عمدتاً در قالب ایجاد تحریم‌های جدید علیه ایران یا دشوار نمودن روند توقف و برداشتن تحریم‌های مرتبط با مسئله هسته‌ای از سوی دولت آمریکا بوده است.

در واقع جمهوری خواهان کنگره که در مرحله پذیرش توافق، با قاطعیت و اجماع به رد برجام رأی داده و تلاش زیادی برای فراهم کردن رأی کافی جهت بی‌اثر نمودن وتوی رئیس‌جمهور صورت داده بودند، بعد از ناکامی در این مورد، فعالیت‌های خود برای ضربه زدن به برجام و انحراف آن از مسیر پیش‌بینی شده را پایان ندادند. مهمترین اقدامی که آنها در این راستا در دستور کار قرار دادند، گنجاندن بندی در لایحه بودجه شش ماهه اول سال ۲۰۱۶ دولت آمریکا بود که بنا بر آن، شهروندان ۳۸ کشوری که برای ورود به آمریکا نیاز به روادید ندارند، در صورتی که طی ۵ سال گذشته به یکی از کشورهای ایران، عراق، سوریه و سودان سفر کرده‌اند یا ملیت دو‌گانه این کشورها را دارند، در صورتی که بخواهند به آمریکا سفر کنند باید اقدام به اخذ ویزا نمایند.

پاول رایان، رئیس مجلس نمایندگان آمریکا، در توجیه این قانون، گفت: «این به خنثی نمودن تهدید ورود تروریست‌ها به کشورمان کمک می‌کند». این در حالی است که این توجیه به دلایل بسیاری به هیچ وجه با واقعیت انطباق ندارد کما اینکه تعداد زیادی از افرادی که حادثه ۱۱ سپتامبر را رقم زدند، عربستانی بودند. همچنین دو فردی که اخیراً در سن‌برناردینو کالیفرنیا اقدام به حملات تروریستی کرده‌اند، عربستانی و پاکستانی بوده‌اند. وقتی هیچ کدام از این دو کشور مشمول محدودیت‌های قانون ویزا

برجام، به این مورد محدود نشده و تاکنون طرح‌های مختلفی از سوی جمهوری خواهان به مجلس نمایندگان و سنا، برای مقابله با توافق جامع هسته‌ای، ارائه شده است. طرح عدم تحمل اقدامات تروریستی، طرح خاتمه دادن برنامه تسلیحات هسته‌ای ایران قبل از تخفیف تحریم‌ها، طرح تحریم و جلوگیری از موشک‌های بالستیک ایران، قانون تحریم سپاه پاسداران انقلاب ایران، قانون اجرا و بازنگری تحریم‌های سپاه پاسداران و طرح دشوار کردن رفع تحریم‌های آمریکا علیه ایران، از جمله طرح‌هایی هستند که جمهوری خواهان در کنگره مطرح کرده‌اند. در میان همه اینها، طرح «دشوار کردن رفع تحریم‌های آمریکا علیه ایران» جدی‌تر پیگیری شده است. این طرح رئیس‌جمهور را از خارج کردن نام برخی موسسات مالی خارجی از جمله یک موسسه ایرانی، از لیست افراد تحریمی و اموال مسدود شده در فهرست کنترل دارایی‌های وزارت خزانه‌داری منع می‌کند، تا زمانی که وی دو گواهی را به کنگره ارائه دهد. این دو گواهی عبارتند از: ۱. رئیس‌جمهور باید تأیید کند که موسسه مدنظر به صورت آگاهانه درگیر مبادله یا معامله مالی یا خدمات مالی قابل توجه با سپاه پاسداران، مؤسسات وابسته به آن یا افراد تحریمی نشده است. ۲. رئیس‌جمهور باید تأیید کند که این مؤسسه دیگر به صورت آگاهانه درگیر مبادلات مالی فریبکارانه یا دیگر فعالیت‌های مشابه نیست. این طرح قرار است در روزهای آینده، در مجلس نمایندگان به رأی گذاشته شود. همه این طرح‌ها عمدتاً در راستای تحریم علیه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی بوده و در استدلال‌های حامیان آنها، آزمایش‌های موشکی اخیر جمهوری اسلامی ایران، بحث شهرهای موشکی سپاه، مانور شلیک موشک از سوی سپاه در نزدیکی ناو آمریکایی در تنگه هرمز (که ایران آن را تکذیب نموده است) و همچنین اتهامات مربوط به اقدامات سپاه قدس در منطقه، ادعا می‌شود. در مقابل اقدامات تندروها، رئیس‌جمهور آمریکا اعلام کرده که هر طرحی که مانع اجرای تعهدات برجام از سوی آمریکا شود، را وتو خواهد کرد.

اقدام دیگر آمریکایی‌ها که می‌توانست مشکلات جدی را در مسیر اجرای برجام ایجاد کند، تحریم‌هایی بود که اعلام شد آمریکا به خاطر آزمایش موشک عماد توسط ایران، علیه کشورمان تدارک دیده است. گفته می‌شود که این تحریم‌ها شامل ۱۲ شرکت و فرد در ایران، هنگ کنگ و امارات متحده عربی، به خاطر ارتباطشان

با توسعه برنامه موشک‌های بالستیک ایران، می‌گردد. البته در حالی بود که اعلام شد به زودی این تحریم‌ها به اجرا گذاشته می‌شود، دولت آمریکا به‌طور ناگهانی این کار را به تأخیر انداخت. در مورد دلیل این اقدام، سخنگوی وزارت خارجه آمریکا اعلام کرد: «هنوز در حال کار بر روی مسائل فنی آن هستیم». وی همچنین به این نکته مهم نیز اشاره کرد که «در مورد افزایش تحریم‌ها (علیه ایران)، بحث شدید بین‌سازمانی وجود دارد». به نظر می‌رسد نامه رئیس‌جمهور کشورمان به وزیر دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح و تأکید قاطع بر ادامه «تولید انواع موشک‌های مورد نیاز نیروهای مسلح با سرعت و جدیت بیشتر» و لزوم «برنامه‌ریزی جدیدی برای گسترش توانمندی‌های موشکی کشور» در صورت تکرار اقدامات غلط و مداخله‌جویانه آمریکا در مسائل دفاعی ایران نیز، در این راستا تأثیر زیادی داشته است. در واقع نامه آقای روحانی این پیام را به طرف مقابل می‌دهد که دخالت در مسائل دفاعی ایران، قابل تحمل نیست، حتی اگر به قیمت افزایش دوباره تنش‌ها میان تهران و واشنگتن باشد. چالش دیگر را عربستان ایجاد کرده است. همان‌گونه که قبلاً نیز بارها گفته شده است، بازیگران منطقه‌ای رقیب، مخالف و دشمن ایران، از هیچ فرصتی برای ضربه زدن به توافق جامع هسته‌ای نخواهند گذشت. اسرائیلی‌ها از طریق لابی‌های خود در آمریکا، این روند را از همان ابتدای شروع مذاکرات جدی میان ایران و آمریکا، آغاز کرده و تا جایی پیش رفتند که به تنش‌های بی‌سابقه میان آنها و دولت آمریکا انجامید. بعد از ناکامی طرح رد توافق جامع

در کنگره و گذر برجام از مرحله پذیرش نیز این رژیم از پای ننشسته و از طرق مختلف، به ویژه با فشار لابی‌ها و گروه‌های سیاسی تندروی طرفدار خود در آمریکا، تلاش‌های خویش را برای به شکست کشاندن این توافق پیش برده است. عربستان سعودی و متحدان منطقه‌ای این کشور نیز بعد از ناامیدی از امکان جلوگیری از نهایی شدن توافق و پذیرش آن، تلاش‌های خود را برای ایجاد مانع در مسیر اجرای برجام تسریع نمودند. تحریک ایران و وادار نمودن آن به اقدامات غیر معقول و خارج از عرف، یکی از مهمترین راه‌هایی بوده که سعودی‌ها و دوستان‌شان در این راستا در پیش گرفتند.

حمله ارتش نیجریه به شیعیان این کشور و رهبران شیخ زاکزاک، که به نظر می‌رسد با اشاره سعودی‌ها صورت گرفت و اعدام شیخ نمر باقر النمر، از شخصیت‌های برجسته شیعیان عربستان، دو مورد مهمی است که به نظر می‌رسد با چنین هدفی، یعنی تحریک ایران، اجرا شد. هر چند اقدام نسنجیده برخی در حمله به سفارت و کنسولگری عربستان در تهران و مشهد، باعث شد سعودی‌ها در این مورد موفقیت‌هایی بدست آورند، اما این مسئله به روند اجرای برجام خللی وارد نکرد. با وجود این، چنین مسائلی می‌تواند مانع از بهره‌برداری کشورمان از مزیت‌های توافق جامع شود. با توجه به اینکه به نظر می‌رسد این گونه تحرکات از سوی دشمنان ایران، ادامه داشته باشد، مقابله با آن، ظرافت و هوشمندی مسئولان و نهادهای مختلف، به ویژه اشخاص و نهادهایی که در مسائل سیاست خارجی درگیر هستند، را می‌طلبد.

چشم‌انداز

به احتمال بسیار در روزهای آینده آژانس انجام تعهدات ایران طبق برجام را گزارش خواهد کرد و متعاقب آن، روز اجرا فرا خواهد رسید و طرفین توافق جامع طی مراسم یا بیانیه‌ای، تعهدات خود را عملیاتی خواهند کرد. با توجه به پیچیدگی بحث هسته‌ای و نیز ارتباط آن با بسیاری از مسائل دیگر، در مورد اینکه روند اجرای برجام چگونه پیش خواهد رفت، هیچ پیش‌بینی قطعی نمی‌توان ارائه کرد. با وجود این، سه سناریو در این مورد قابل طرح است: شکست در مرحله اجرا، اجرای همراه با تنش و اجرای موفقیت‌آمیز.

شکست در مرحله اجرا: پیچیدگی‌های توافق جامع و همچنین دشمنی‌ها و مخالفت‌های جدی که از هر سو با آن وجود دارد، می‌تواند باعث شکست توافق در مراحل پیش‌رو شود. افزایش تنش‌ها میان ایران و آمریکا بیش از هر موضوع دیگری می‌تواند منجر به شکست در مرحله اجرای توافق شود. برخی اقدامات مانند بازگرداندن تحریم‌ها به بهانه و شکلی دیگر از سوی آمریکا و نیز تحولات و تحرکات خاورمیانه می‌تواند به چنین سناریویی بینجامد. روی کار آمدن دولتی تندرو در آمریکا، با توجه به شعارهای تندی که برخی از کاندیداهای ریاست جمهوری آینده آمریکا علیه توافق هسته‌ای سر می‌دهند، می‌تواند برای برجام بسیار خطرناک باشد. البته باید این نکته را در نظر داشت که در توافق جامع، طرف مقابل ایران، آمریکا به تنهایی نیست و ۵ قدرت بزرگ جهانی دیگر نیز در شکل‌گیری و اجرای این توافق مشارکت داشته و دارند. با وجود این، قابل انکار نیست که آمریکا نقش بسیار برجسته‌ای در ایجاد و اجرای توافق جامع دارد.

اجرای همراه با تنش: با توجه به سوءظن شدید و تردیدهای جدی که ایران و آمریکا نسبت به هم دارند، ممکن است هر دو طرف به دلیل عدم اعتماد به یکدیگر، دایماً به دنبال پیدا کردن موارد مشکوکی در اجرای تعهدات هم بوده و از این طریق، یکدیگر را متهم به نقض توافق نمایند. سپس پی‌درپی خواهان تشکیل کمیسیون حل اختلافات برجام شوند و در آنجا هم به دلیل پراکندگی آراء نتوانند به نتیجه برسند و به این ترتیب دور باطلی شکل بگیرد. در صورت به قدرت رسیدن تندروها، احتمال وقوع چنین سناریویی بسیار

تاکنون چالش‌های عمده‌ای ایجاد شده که عمدتاً از سوی مخالفان و دشمنان این توافق بوده است. هر چند این چالش‌ها تاکنون بر عزم و اراده طرفین توافق در پیشبرد فرآیند اجرا تأثیر چندانی نداشته است، اما این لزوماً به معنای پایداری این وضعیت نخواهد بود. به احتمال بسیار زیاد در آینده نیز چالش‌های دیگری متوجه برجام و روند اجرای آن خواهد شد که عبور از آنها ممکن است دشوار باشد. با وجود این، با رفتارهای سنجیده و معقول می‌توان بر هر مشکلی در این مورد فائق آمد. تجربه مذاکرات هسته‌ای تأیید روشنی بر این استدلال است.

زیاد خواهد بود. علاوه بر این، ممکن است اختلافات و مشکلات موجود در روابط ایران و آمریکا در حوزه‌های دیگر، باعث تنش در اجرای برجام شود. در واقع اگر طرفین نتوانند مسائل و اختلافات در زمینه‌های گوناگون را از هم تفکیک کنند، که البته کار بسیار دشواری است، اجرای موفقیت‌آمیز برجام جای خود را به اجرای همراه با تنش خواهد داد. در چنین شرایطی، ممکن است بعد از مهلت‌های مقرر در توافق نیز بحث هسته‌ای ایران همچنان به عنوان یک مسئله بین‌المللی باقی بماند.

اجرای موفقیت‌آمیز: در صورتی که روند اجرای برجام طبق مفاد و تعهدات توافق پیش برود و در تمام مهلت‌های مقرر، طرفین آن به همه تعهدات خویش عمل کنند، فرآیند اجرا موفقیت‌آمیز خواهد بود. با توجه به نیاز طرفین توافق جامع به وجود چنین توافقی و هزینه‌های زیاد شکست برای همه طرفین، بویژه عامل اخلال‌گر در روند اجرای توافق و همچنین فقدان گزینه‌های جایگزین بهتر در شرایط کنونی، به نظر می‌رسد احتمال ترجیح چنین سناریویی از سوی طرفین بیش از دو سناریوی فوق باشد. با وجود این، نباید انتظار داشت که مسائل همیشه منطقی و سنجیده پیش رود، بخصوص که در بحث هسته‌ای متغیرهای تأثیرگذار زیادی وجود دارند که می‌توانند به‌طور ناگهانی بسیاری از مسائل را تغییر دهند.

نتیجه‌گیری

مراحل اجرای توافق جامع هسته‌ای میان ایران و ۵+۱ به‌سوی نهایی شدن پیش می‌رود. ایران تقریباً همه تعهدات خود را به انجام رسانده یا در حال تکمیل آنهاست. پیش‌بینی‌ها حاکی از آن است که در هفته پایانی دی‌ماه، «روز اجرا» اعلام خواهد شد و بدنبال آن، همه تعهدات پیش‌بینی‌شده طرفین در برجام به اجرا گذاشته می‌شود. همان‌گونه که عنوان شد، ایران بیشتر تعهدات خود را عملیاتی کرده و فقط اجرای پروتکل الحاقی و کد اصلاحی ۳/۱ باقی مانده، که طبق توافق و نیز بر اساس اعلام مقامات ایران به آژانس، این مورد نیز در روز اجرای توافق به اجرا گذاشته خواهد شد. در مقابل، تحریم‌های مرتبط با موضوع هسته‌ای علیه ایران متوقف یا لغو می‌گردد. همچنین برخی دیگر از تعهدات ۵+۱ مانند همکاری‌های هسته‌ای پیش‌بینی‌شده در برجام، که مهمترین آنها مشارکت در روند نوسازی راکتور اراک و همچنین همکاری با ایران در زمینه ایمنی هسته‌ای است، باید به اجرا گذاشته شوند. در مسیر اجرای برجام